

HÁZASSÁG, ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT

MURINKÓ LÍVIA – SPÉDER ZSOLT

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

- » A házasságkötések száma 2010 és 2021 között a kétszeresére, a teljes első női házasságkötési arányszám pedig 0,36-ról 1,01-re emelkedett. A drámai mértékű növekedést követően, 2021 és 2023 között a házasságkötések száma 30%-kal esett vissza. Úgy tűnik tehát, hogy a „házassági boom” véget ért.
- » A nők átlagosan 30,4, míg a férfiak 33,1 éves korukban kötik az első házasságukat. Az átlagéletkor folyamatos emelkedése 2015-ben és 2020-ban átmenetileg megtört, de összességében nem állt meg, vagyis a párok a házasságkötési kedv jelentős emelkedése mellett sem hozták előre az esküvőt.
- » A házasságkötési hajlandóság 2010 és 2021 között minden életkorban emelkedett, legintenzívebben a 20–39 évesek körében. 2021 és 2023 között jelentős visszaesés történt ezekben az életkorokban, a csökkenés azonban az 50 éves vagy idősebb nőket és a 60 éves vagy idősebb férfiakat nem érintette.
- » Hivatalos családi állapot szempontjából a legnépesebb csoportot továbbra is a házasok alkotják (43,3%). A népesség mintegy harmada (34,6%) nőtlen vagy hajadon, 12,3%-a elvált, 9,8%-a pedig özvegy.
- » 2022-ben a 15 éves és idősebb népesség 11,5%-a és a partnerrel élők 21,6%-a élt élettárssal. Az élettársi kapcsolatban élők száma 2016 és 2022 között 12%-kal, 847 ezer főre csökkent. A házasságkötési boom trendfordító hatását jelzi, hogy az élettársi kapcsolatban élők körében 2016 és 2022 között csökkent a 40 alattiak és a nőtlenek, hajadonok részaránya.
- » 2023-ban az esküvők 69,4%-a a menyasszony és a vőlegény első házasságát, 30,6%-a pedig legalább az egyik fél újra-házasodását jelentette. A házassági boom alatti növekedés, majd a 2021 utáni csökkenés is erőteljesebben érintette az első ízben házasodókat, mint az újránházasodókat.
- » Az első házasságukat kötő nők körében 11 év alatt másfélszeresére nőtt a gyermekek részaránya: 2011-ben 16,1%-uknak, 2022-ben pedig már 24,7%-uknak volt legalább egy gyermeke, akik közül valószínűleg sok a leendő házastársukkal közös gyermek. Az esküvő előtti gyermekvállalás mint a házasságkötést hátráltató tényező szerepe tehát csökkent.

BEVEZETÉS

A párkapcsolatok alakulását hazánkban és Európa-szerte évtizedeken keresztül az élettársi kapcsolatok terjedése és a házasságkötések számának csökkenése jellemezte. Ez a trend minden európai országban jellemző volt, bár mértéke és időbelisége eltért. Noha az élettársi kapcsolatok jelentős részéből rövidebb-hosszabb idő eltelével házasság lett, mégis jelentőségének megerősödése és a házasság népszerűségvesztése megkérdőjelezhetetlen általános trend. Ugyanis az első párkapcsolatok növekvő része, mára elsősorú többsége nem a házasságkötéssel, hanem összeköltözéssel, élettársi kapcsolatként jön létre, mellyel a házasság alternatívájaként is értelmezhető hosszú távú együttélések aránya is tovább növekedett.

A fenti trendek hazánkban a 2010-es évek közepén, alapvetően kormányzati intézkedések következtében megálltak, majd ezt követően megfordultak. Vélhetően a csak a házaspárok számára elérhető juttatások motiváló hatására a házasságkötési hajlandóság először lassan, majd pedig gyorsan emelkedett, ami az évtized végére „házasságkötési csúcst”, „házassági boom”-ot eredményezett. Bár az elmúlt években némileg csökkent a házassági kedv, de az még mindig kiemelkedően magas.

Elemzésünkben az ismert népmozgalmi mutatókra támaszkodva, illetve a népszámlálás egyes adatait felhasználva mutatjuk be a közelmúlt tendenciáit és a párkapcsolatok területén bekövetkezett szerkezeti változásokat. Az elemzésben elsősorban a házasságkötésekre koncentrálnunk, hiszen az elmúlt évekre vonatkozóan az élettársi kapcsolatokról csak sporadikus adataink vannak. Ki fogunk térni az újr házasságkötés néhány jellemzőjére, majd megvizsgáljuk, hogy a házasságkötési hajlandóság emelkedésével párhuzamosan változtak-e a párkapcsolatokkal kapcsolatos attitűdök.

ALAPVETŐ TENDENCIÁK

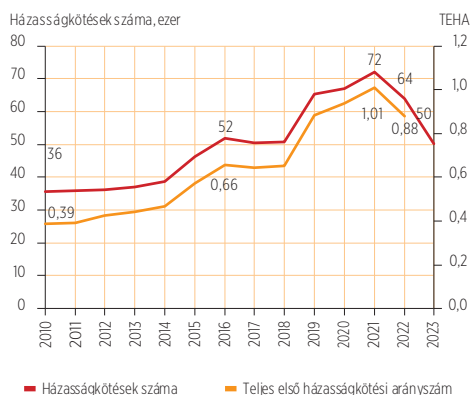
A házasságkötések száma és időzítése

A házasságkötések számának csökkenő trendje majdnem négy évtized után, a 2010-es évek közepén fordult meg, majd 2021-ben érte el a csúcspontját, amikor is hetvenezer fölé emelkedett (72 030). Utoljára a rendszerváltás körüli években tartottak egy éven belül annyian esküvőt, mint 2021-ben. Ezt követően a házasságkötések száma ismét csökkent, 2023-ban ötvenezerre esett vissza, mely a 2016–2018 között jellemző értékkel egyezik meg (1. ábra).

A demográfiai események száma fontos, ám ez egy nagyon nyers mutató; míg a korszpecifikus arányszámok, illetve az azokból képezhető teljes első házasságkötési arányszám^f (TEHA) jobban tükrözi a házasságkötési hajlandóságot. A TEHA azt mutatja meg, hogy amennyiben az adott év korszpecifikus házasságkötési hajlandósága tartósan változatlan maradna, akkor mekkora lenne az esélye annak, hogy valaki az élete folyamán házasságot köt. A nők teljes első házasságkötési arányszáma 1990-ben 77% volt, amely a halasztásnak és az élettársi kapcsolatok terjedésének következtében 1998-ra 45%-ra csökkent, hogy aztán egészen 2014-ig a 40%-os érték körül ingadozzon. A 2010-es évek közepén kezdődő emelkedés következtében a TEHA 2021-ben elérte az egyes értéket, ami azt jelenti, hogy amennyiben a 2021-es házasságkötési hajlandósági mutatók tartósak maradnának, akkor minden nő (és férfi) élete folyamán legalább egyszer megházasodna (1. ábra). Érdekesképpén jelezzük, hogy ez az érték utoljára az 1970-es évek közepén állt hasonlóan magas szinten. A magyarországi „házasságkötési boom” nemzetközi összehasonlításban is egyedülállóan tekinthető, hiszen az európai országok döntő többségében a TEHA az elmúlt évtizedben csökkent, 2021-ben csak Észak-Macedóniában

és Romániában ért el a hazaihoz hasonló magas szintet (l. *K1. ábra*).

1. ábra. A házasságkötések száma és a teljes első női házasságkötési arányszám (TEHA), 2010–2023

Forrás: KSH, Demográfiai évkönyvek (2010–2022); KSH, Statdat (2023, előzetes adatok).

A „házasodási boom”-hoz több tényező is hozzájárulhatott (l. Murinkó, 2020). A növekedés első éveiben, a 2008–2009-es világgazdasági válságot követően a válság idején elhalasztott esküvők bepótlása miatt növekedhetett meg a házasodási kedv, némi késéssel követve az ország gazdasági helyzetének javulását. A 2010-es évek második felében tapasztalt nagymértékű emelkedésre pedig bizonyos szakpolitikai intézkedések szolgálhatnak elsődleges magyarázatul, melyek anyagi előnyöket biztosítanak a házaspároknak. Az első házások adókedvezménye (2015 januárjától) és a Családi Otthonteremtési Kedvezmény (2015 júliusától) jelentős motivációt adott, majd a Babaváró hitel (2019 júliusától) szintén házasságkötésre ösztönözte a párokat.

Fontos megjegyezni, hogy a TEHA értéke kivételes esetekben átmenetileg 1 fölé is emelkedhet, mely olyankor következhet be, amikor az érintettek a későbbre tervezett házasságkötésüket előre hozzák, jellemzően egy kormányzati intézkedés vagy jogszabályváltozás miatt. Így történt például

Magyarországon a hetvenes években, amikor a komplex családpolitikai program keretében a házasságkötés a lakáshoz jutás előfeltétele volt. Esetünkben azonban nem előrehozásról volt szó, hiszen az első házasságkötés átlagos életkora érdemben nem csökkent (l. *2. ábra*).

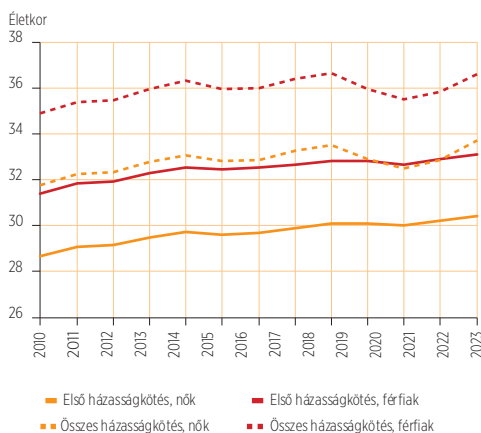
Az elmúlt két évet mindazonáltal a házasságkötési hajlandóság csökkenése jellemezte. Ennek magyarázatához még nem rendelkezünk elegendő információval, ezért csak feltételezéseket tudunk megfogalmazni. A csökkenés lehetséges okai közé tartozik a csak házaspárok számára elérhető kormányzati támogatásokat igénybe venni tudók korlátozott száma, az élettársi kapcsolatban élő népesség, mint a gyors házasságkötést lehetővé tevő „forrásnak” a kimerülése, vagy a házasságkötések halasztása a makrogazdasági helyzet kedvezőtlen alakulása miatt.

Az első házasságkötéseket évtizedek óta a halasztás, az *átlagos életkor* emelkedése jellemezte, azonban ez az emelkedés lassult. Az 1990-es években 2,6–2,7 évvel, 2000 és 2009 között 3,6–3,8 évvel, a 2010-es években pedig már csak 1,4 évvel emelkedett az első házasságkötés átlagos életkora. A növekedés a 2010-es évek elején nem állt meg, az évtized második felében azonban inkább a stagnálás volt jellemző, és két olyan év is volt, amikor kis mértékben csökkent (2015-ben és 2020-ban, 0,1 évvel) (*2. ábra*). 2020 óta az átlagéletkor ismét lassan emelkedik, ami a halasztás újbóli megindulására utal, és ami, ha minimálisan is, de hozzájárulhatott a házasodási hajlandóságot mérő mutató csökkenéséhez. Jelenleg a nők átlagosan 30,4, a férfiak 33,1 éves korukban kötik az első házasságukat. A tendenciák a nőknél és a férfiaknál megegyeznek. A férfiak átlagosan 2,7–2,8 évvel idősebbek a nőknél az első házasságkötéskor.

Azt feltételeztük, hogy a házassághoz kapcsolt családtámogatások 2019-es bevezetése csökkenti majd a házasságkötés átlagos életkorát, de nem ez történt. A há-

zasságkötési kedv jelentős emelkedésének idején sem történt lényeges csökkenés. Ez a stagnálás arra utal, hogy a házasságkötési hajlandóság emelkedése a korosztályokat hasonló módon érintette (a népesedéspolitikai intézkedések motivációs ereje nem korlátozódott a fiatalokra), illetve feltehetően olyan párok is összeházasodtak, akik egyébként nem tették volna meg.

2. ábra. Átlagos életkor házasságkötéskor nemek szerint, 2010–2022

Forrás: KSH Demográfiai évkönyvek.

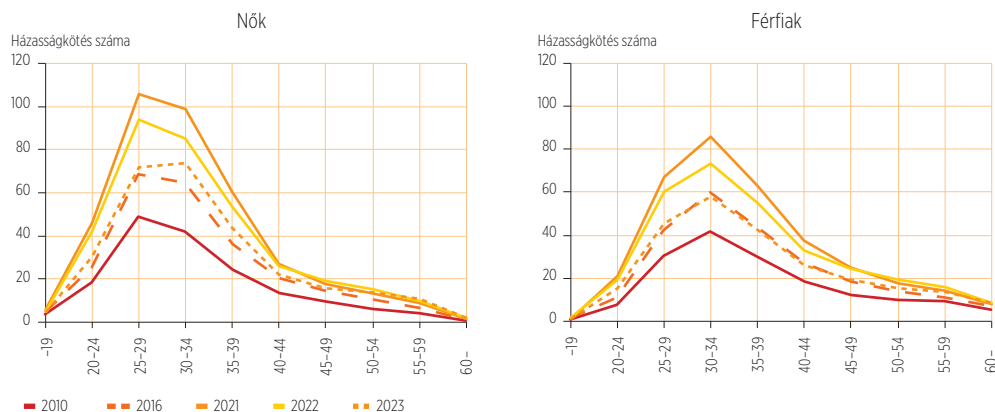
Az összes házasságkötést (az első esküvőket és az újránházasságokat is) figyelembe vevő átlagos életkor nagyobb ingadozásokat mutat, mint az első házasságkötéseké (2. ábra). Az összes esküvőre vonatkozó átlagérték ugyanis az először és az újra házasságot kötők átlagos életkorának változásai mellett egy összetételi hatást is tükröz: ha emelkedik a (jellemzően fiatalabb korban kötött) első házasságok aránya, az lefelé mozdítja el az átlagos életkort még abban az esetben is, ha a házasságkötés életkori jellemzői nem változnak. A „házassági boom” során épp ez történt: erőteljesebben nőtt az első házasságkötések száma, mint az újránházasságoké

(1. 8. ábra), így csökkent a menyasszonyok és a vőlegények átlagos életkora. Kisebbséget csökkenést láthatunk 2015-ben és egy jelentősebbet 2019–2020-ban, amikor két év alatt összesen mintegy 1 évvel lett alacsonyabb a házasságot kötők átlagos életkora. Az utóbbi két évben azonban az átlagos életkor ismét emelkedett, így 2023-ban a menyasszonyok átlagosan 33,7, a vőlegények pedig 36,6 évesen járultak az anyakönyvvezető elé.

A korszpecifikus házasságkötési arányszámok részletesebben mutatják be a házasság életkori jellemzőit (3. ábra). 2010 és 2021 között minden korcsoportban emelkedett a házasságkötési arányszám, de az életkor szerinti mintázat eközben alapvetően nem változott: az elmúlt tíz évben a 25 és 34 éves kor közötti nők és a 25 és 39 év közötti férfiak kötöttek a leggyakrabban házasságot. A „házassági boom” során tapasztalható növekedés a 20–39 évesek körében volt a legintenzívebb (a korszpecifikus házasságkötési ráták több mint kétszeresre emelkedtek), de a ritkábban házasságkötésbe lépők 20 év alatti és 40 fölötti korcsoportokban is érzékelhető növekedés történt.

A csúcspontot jelentő 2021-es értékekhez képest 2023-ra mintegy kétharmadára, nagyjából a 2016-os szintre estek vissza a korszpecifikus házasságkötési arányszámok (3. ábra). A férfiak körében azokban a korcsoportokban volt a legerőteljesebb a visszaesés, amelyekben korábban a „házassági boom” a legnagyobb emelkedéssel járt (20–49 évesek). A nők esetében a húszas éveikben járók házasságkötési arányszáma esett a leginkább, a harmincas nőké kevésbé, melynek következtében már nem a 25–29 éves, hanem a 30–34 éves nők házasságkötési hajlandósága a legmagasabb. Az 50 éves vagy idősebb nők és a 60 éves vagy idősebb férfiak körében nem történt csökkenés.

3. ábra. Ezer megfelelő korú nem házas nőre és férfira jutó házasságkötés, 2010, 2016, 2021–2023

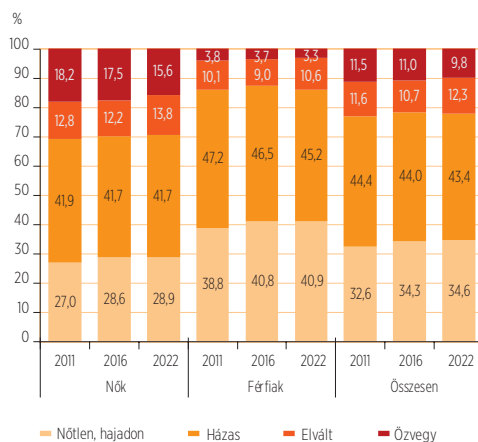
Forrás: KSH Demográfiai évkönyvek; KSH, Stadat (2023, előzetes adatok).

Családi állapot és párkapcsolati helyzet

A 2022-es népszámlálás eredményei szerint a hivatalos családi állapot szempontjából a legnépesebb csoportot továbbra is a házások alkotják (43,3%) (4. ábra). A népesség mintegy harmada (34,6%) nőtlen vagy hajadon, 12,3%-a elvált, 9,8%-a pedig özvegy. A nők között alacsonyabb a hajadonok és a házások, valamint magasabb az özvegyek és az elváltak aránya, mint a férfiak körében.

Az 1990-es és a 2000-es éveket a házások arányának folyamatos csökkenése, a nőtlenek és hajadonok arányának növekedése jellemezte, mely tendenciák – bár egyre csökkenő mértékben – még 2011 után is megfigyelhetők. A nők körében megállt a házasságban élők részarányának csökkenése, a férfiaknál és a teljes népességben pedig még minimális csökkenés látszik (4. ábra). A „házassági boom” csak mérsékelten tükröződik a 2022-es népszámlálási adatokban, mivel hosszú időre van szükség, amíg a házasságkötések számának változásai a teljes népesség összetételében is láthatóvá válnak. Összességében az utóbbi évtizedben viszonylagos stabilitás jellemezte a népesség családi állapot szerinti szerkezetét.

4. ábra. A 15 éves és idősebb népesség családi állapot szerinti összetétele nemenként, 2011, 2016, 2022

Forrás: KSH népszámlálások és a 2016-os mikrocenzus.

A hivatalos családi állapot és a valós párkapcsolati helyzet leginkább a házások esetében egyezik meg. Több évtizedes gyakorlat, hogy az elváltak és az özvegyek, ha új partnert találnak, gyakran nem házasodnak össze, hanem élettársi kapcsolatban élnek. Továbbá a hajadonok és a nőtlenek közül is sokan élnek együtt házasságkötés nélkül.

A párkapcsolati trendváltás fontos eleme, hogy a 2010-es évek második felében az

élettársi kapcsolatok^F korábban folyamatos bővülése megakadt. 2016 és 2022 között 12%-kal, 847 ezerre csökkent az élettárssal élők száma. Már 2011 és 2016 között is mérsekeltebb volt az emelkedés, mint az azt megelőző két évtizedben: 2011-ben mintegy 810 ezren, 2016-ban 19%-kal többen, 967 ezren éltek élettársi kapcsolatban. Ez 2016-ra a teljes, 15 éves és idősebb népesség 11,5%-át, a partnerrel élőknek pedig 21,6%-át jelentette. 2022-re ugyanezen arányok 10,5, illetve 21,3%-ra módosultak, vagyis az együtt élő partnerrel rendelkezők közül szinte változatlan arányban voltak házas és nem házas párok, a teljes népességhez viszonyítva pedig kis mértékben csökkent az élettárssal élők aránya (1. táblázat).

Az azonos nemű pároknak 2009 júliusa óta van arra lehetőségük, hogy az élettársi kapcsolatukat anyakönyvvezető előtt bejegyeztessék. A *bejegyzett élettársi kapcsolat*^F hivatalos családi állapotnak minősül, és nem összekeverendő az élettársi kapcsolatok közjegyző előtti regisztrációjával, melyre külön- és azonos nemű élettársaknak egyaránt lehetőségük van.

2009 második feléve óta összesen 1372 bejegyzett élettársi kapcsolat létesült. A bevezetést követő kezdeti lelkesedés elmúta után, a 2010-es évek első felében csökkent a bejegyzésének száma (2010-ben még 80, 2013-ban azonban csak 30). 2013 óta azonban szinte folyamatos a növekedés: 2021-ben 140, 2022-ben 151, 2023-ban pedig 177 bejegyzés történt. Ezek száma azonban jelentősen elmarad a 2022-es népszámlálásban szereplő mintegy 10 ezer azonos nemű együtt élő pártól (1. 3. fejezet).

A bejegyzések majdnem kétharmad része (63,6%) férfiak között történt. Az átlagos életkor az élettársi kapcsolat bejegyzésekor 2022-ben a férfiak esetében 40,8, míg a nők körében 36,6 év volt. A felek életkora közötti átlagos különbség viszonylag nagy: a nőknél 4,8, a férfiaknál pedig 7,8 év. Az élettársi kapcsolatok anyakönyvvezető előtti bejegyzése a felsőfokú végzettségűek körében a leggyakoribb: a párok 46%-ánál a felek legalább egyike, 31%-ánál pedig mindkét fél diplomás volt 2022-ben. Területi szempontból kiemelkedik Budapest (41%) és a közép-magyarországi régió (57%).

1. táblázat. Az élettárssal együtt élő 15 éves és idősebb népesség létszáma és aránya, 2001, 2011, 2016, 2022

	2001	2011	2016	2022
Élettárssal élők száma	543 135	809 545	966 938	847 334
Élettárssal élők aránya a 15 éves és idősebb népességben, %	6,4	9,5	11,5	10,5
Élettárssal élők aránya az együtt élő partnerrel rendelkezők körében, %	11,3	18,6	21,6	21,3

Forrás: KSH népszámlálások és 2016-os mikrocenzus.

HÁZASSÁGKÖTÉS EURÓPÁBAN

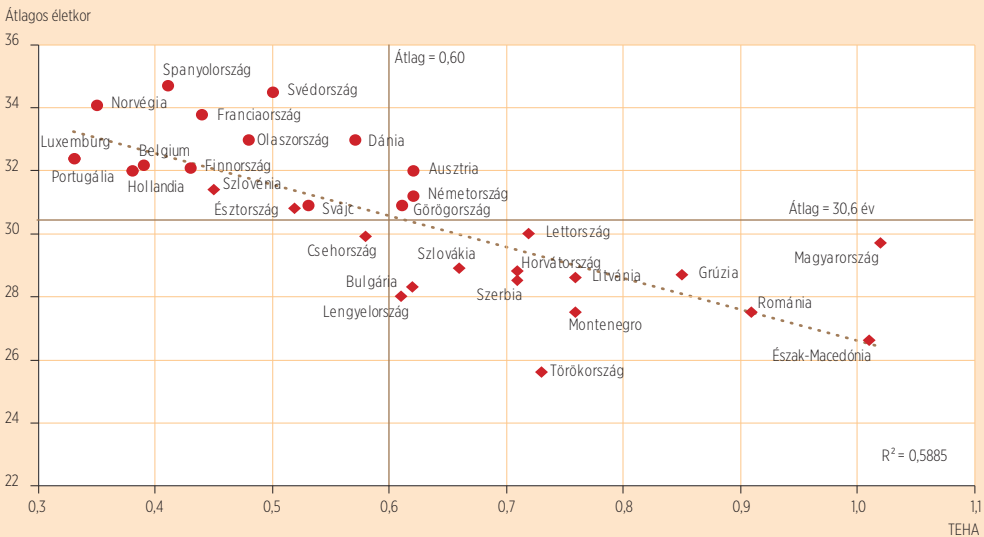
Európa a házasságkötési magatartás két alapvető mutatója – a teljes első házasságkötési arányszám és az első házasságkötés átlagos életkora – alapján igen sokszínű képet mutat (K1. ábra). 2021-ben átlagosan a legfiatalabb menyasszonyokat Törökországban (25,6 év), Észak-Macedóniában (26,6 év), Romániában és Montenegróban (27,5 év) találtuk, Spanyolországban (34,7 év), Svédországban (34,5 év) és Norvégiában (34,1 év) pedig a "legidősebbeket". A TEHA értéke Magyarországon (1,02), Észak-Macedóniában (1,01) és Romániában (0,91) volt a legmagasabb, a legalacsonyabb pedig Luxemburgban (0,33), Norvégiában (0,35), Hollandiában és Portugáliában (0,38).

A nők teljes első házasságkötési arányszáma és az első házasságkötéskor jellemző átlagos életkora között az európai országok tekintetében erős negatív kapcsolat mutatkozik. Az országok nagy része besorolható vagy a "későn és kis eséllyel" (bal felső negyed) vagy a "korán és nagy eséllyel" (jobb alsó negyed) házasodó csoportok egyikébe. Az észak-, a nyugat- és a dél-európai országok többsége a viszonylag magas első házasságkötési életkorral és alacsony TEHA-val jellemezhető csoportba tartozik. Ezen kívül ide sorolható az egykori keleti blokk országai közül Szlovénia és Észtország is. A jellemzően korán és nagy arányban házasságot kötő országok között pedig csak kelet- és délkelet-európai államokat találunk.

Magyarország helyzete sajátos, mivel 2021-ben az Eurostat által közölt 31 európai ország adataiból láthatjuk, hogy nálunk volt a legmagasabb a házasságkötési hajlandóság, mely azonban átlagosnak mondható első házasságkötési életkorral

Magyarország helyzete sajátos, mivel 2021-ben az Eurostat által közölt 31 európai ország adataiból láthatjuk, hogy nálunk volt a legmagasabb a házasságkötési hajlandóság, mely azonban átlagosnak mondható első házasságkötési életkorral

K1. ábra. A teljes első női házasságkötési arányszám és az első házasságukat kötő nők átlagos életkora Európában, 2021

Jelmagyarázat: piros kör – Észak-, Nyugat- és Dél-Európa, piros négyzet – Közép-, Kelet- és Délkelet-Európa.

Megjegyzés: A 2021-es adatok helyett Németországban a 2017-es, Ausztriában a 2019-es, Norvégiában a 2020-as, Svédországban és Törökországban a 2022-es szerepel.

Forrás: Eurostat marriage indicators [demo_nind], utolsó frissítés: 2024. 03. 25., letöltés: 2024. 03. 29.

párosult. A lett és a cseh társaikhoz nagyon hasonló volt a magyar menyasszonyok átlagos életkora, a házasságkötési hajlandóság azonban hazánkban jelentősen meghaladta az említett két országot.

Mint korábban megállapítottuk, Magyarországon a „házassági boom” során a TEHA emelkedése nem járt együtt sem a házassági életkor csökkenésével, sem az esküvők előrehozásával.

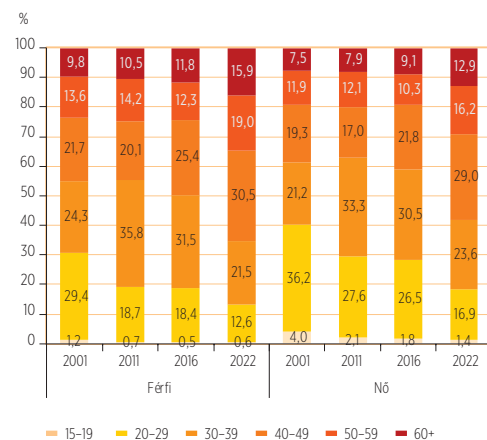
AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLATBAN ÉLŐK JELLEMZŐI

Életkor és családi állapot

Az élettársi kapcsolatban élők összetételének vizsgálatára a népszámlálások és a mikrocenzusok adnak lehetőséget. A 2010-es évek közepe nem csupán a házasságkötések és az együttélések számában jelentett trendfordulót, de a nem házas kapcsolatban élők összetétele is átalakult, majd a változások korábbi iránya megfordult. Ezt két szempont, az életkor és a családi állapot segítségével mutatjuk be.

Az élettársi kapcsolatban élők életkora 2011 óta némileg emelkedett: csökkent a 40 év alatti korcsoportok részaránya, a 40 fölöttieké pedig nőtt (5. ábra). A változás fő oka feltételezhetően a „házassági boom”, melynek során leginkább a 40 alattiak házassági hajlandósága mutat magasabb számokat. Sok élettársi kapcsolatot házassággá alakítottak, így csökkent a házasságon kívül együtt élő fiatalabb párok száma és aránya. Csökkenthet a fiatalok körében az élettársi kapcsolatban élők aránya akkor is, ha az első párkapcsolat alapítása későbbre tolódik, ezzel kapcsolatban azonban nem rendelkezünk a 2016 utáni időszakra vonatkozó, friss adatokkal.

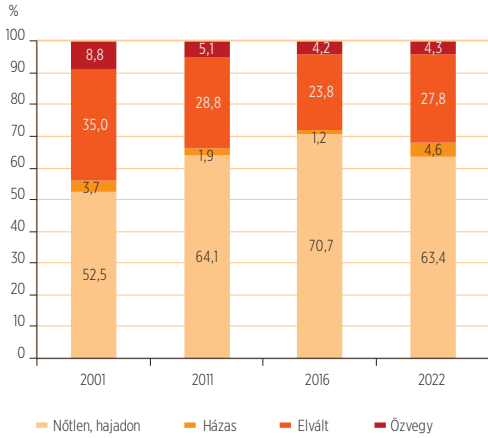
5. ábra. Az élettársi kapcsolatban élők korcsoport szerinti összetétele nemek szerint, 2001, 2011, 2016, 2022

Forrás: KSH népszámlálások és 2016-os mikrocenzus.

A családi állapot szerinti megoszlás változása szintén tükrözi a magas házassági hajlandóság hatását. Ez a tendencia hasonlít a korábban is látotthoz, mely szerint a változások iránya 2016 után megfordult, és a 2022-es helyzet alig tér el a 2011-estől (6. ábra). 2022-ben az élettársi kapcsolatban élők majdnem kétharmada (63,4%) nőtlen vagy hajadon, 5%-a házas családi állapotú (házastársától külön élő), 28%-a elvált és 4%-a özvegy volt. A házasságkötés nélkül együtt élő nőtlenek és hajadonok arányának csökkenése egybevágh a fiatalabb korcsoportok részesedésének visszaesésével.

6. ábra. A 15 éves és idősebb, élettársi kapcsolatban élő népesség megoszlása a hivatalos családi állapot szerint, 2001, 2011, 2016, 2022

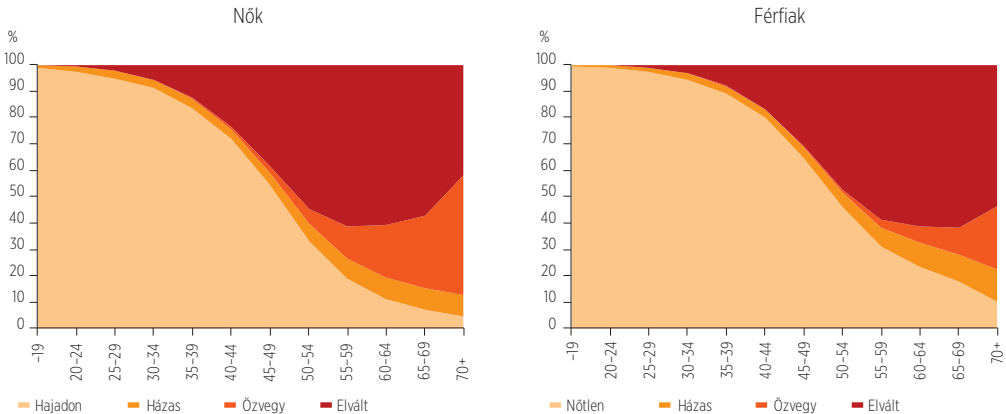
Forrás: KSH népszámlálások és 2016-os mikrocenzus.

Az életkor és a családi állapot szempontjait együttesen figyelembe véve láthatóvá válik, hogy az élettársi kapcsolatban élő, különböző életkorú nőkre és férfiakra milyen családi állapot a jellemző (7. ábra). A 35 év alatti, élettársi kapcsolatban élő nők és férfiak több mint 90%-a nőtlen vagy hajadon családi állapotú, az 50 éves vagy idősebb korcsoportokban pedig a többség

már korábban is volt házas. Ezzel ellentétben az összefüggés az elvált (és a házastársuktól külön élő) élettársak aránya és életkor között, ugyanis az 50 évesek és idősebbek körében ők alkotják az együtt élők legnagyobb csoportját. Az özvegyen élettársi kapcsolatban élők pedig a 60 éves és idősebb életkorban találhatók meg a legnagyobb számban.

Az élettársal élők körében minden életkorban magasabb a nőtlenek aránya, mint a hajadonoké, majd az életkor előrehaladtával ez a nemi különbség egyre markánsabb. Például az 50–54 éves, élettársi kapcsolatban élő nők harmada (33,1%) hajadon, az azonos korú férfiaknak pedig majdnem fele (45,7%) nőtlen. A 70 éves és idősebbek esetében pedig már több mint kétszeres a különbség (az élettársként együtt élő nők 4,6 és a férfiak 10,2%-a még nem volt házas). Az egy (vagy több) házasság felbomlása után élettársi kapcsolatban élő férfiak elsősorban válás után választják az együttélést, míg a nők körében jóval több özvegy élettársat találunk. Eleve több nő özvegyül meg, mint férfi a középkorú és idős férfiak viszonylag magas halandósága és a házaspárok tagjai közötti korkülönbség következtében.

7. ábra. Az élettársi kapcsolatban élő nők és férfiak megoszlása korcsoportok és családi állapot szerint, 2022

Forrás: KSH népszámlálás, 2022

Kiapadhatnak-e a „házassági boom” forrásai?

Ugyan minden kétséget kizáró, kérdőíves adatgyűjtésen alapuló elemzéssel nem rendelkezünk, mégis jó okunk van feltételezni, hogy a „házassági boom”-ot az élettársi kapcsolatok széleskörű elterjedtsége tette lehetővé. Az élettársi kapcsolatok gyors terjedésének következtében többszázéven éltek ilyen kötelékben, és ők azok, akik gyorsan tudtak reagálni a számukra anyagi vagy jogi előnyöket jelentő, frissen bevezetett intézkedésekre. Már akkor is gyakori volt az élettársi kapcsolatból a házasságba történő átmenet, amikor hiányoztak a házassághoz kapcsolódó ösztönzők, akkor miért ne vált volna gyakoribbá az ösztönzők bevezetésével? Az ösztönzők nyilván sokak számára észszerűvé tették a párkapcsolat „átnevezését”. Kérdés, hogy létrejött volna-e a „boom”, ha nincsen az említett élettársi kapcsolatban élők többszázéves csoportja? Ha ezek az ösztönzők csak az egyedülállókra lettek volna motiváló hatással, akkor – az online párkeresés gyorsasága ellenére – több időre lett volna szükség a párkereséshez. Ilyen körülmények aligha tették volna lehetővé a házasságkötések gyors és robbanásszerű felfutását.

Ha tehát az élettársi kapcsolatok jelentették a házasságkötések gyors növekedésének legfontosabb forrását, akkor kézenfekvő felvetni, hogy a házasságkötések kiemelkedően magas intenzitása fenntartható-e, vagy pedig kiapadnak a „házassági boom” forrásai. E kérdés megválaszolásához végezzünk el egy gondolat kísérletet! Induljunk ki a népesség 2016-os mikrocenzusban szereplő párkapcsolati számaiból, amely szerint a 20–39 éves nők közül 276 ezren éltek hajdonként élettársukkal közös háztartásban. A népmozgalmi adatokból kiszámolhatjuk, hogy a házasságtámogató intézkedések előtti öt évhez (2010–2014) képest az ösztönzők bevezetését követő periódusban, a 2017 és 2021 közötti öt évben a fenti korcsoportok-

ba tartozó nők összesen 93 ezerrel több házasságot kötöttek. Ha feltételezzük, hogy a párkapcsolatalapítási hajlandóság és azok időzítése az elmúlt 15 évben lényegesen nem változott, azaz a fiatalok ugyanolyan eséllyel találnak megfelelő partnert és költöznek össze, illetve ugyanolyan eséllyel költöznek szét, válnak el, ha a párkapcsolat „nem működik”, és nem változott volna meg az élettársi kapcsolatot házasságra „váltók” aránya sem, akkor 2023-ban, nagyságrendjét tekintve ugyanannyi 20–39 éves hajdon élt volna élettársi kapcsolatban, mint 2016-ban. A házasságkötési hajlandóság növekedése miatt azonban 2023-ban harmadával csökkent volna az élettársi kapcsolatok száma, a 276 ezres női népesség helyett 183 ezren éltek volna élettársi kapcsolatban. (A 2022-es népszámlálás adatai szerint az élettársi kapcsolatban élő, 20–39 éves hajdonok létszáma 156 ezer fő.) A házasságkötések „forrása” tehát még nem apadt el, ugyanakkor érdemben csökkent. Feltételezhetjük azonban, hogy a potenciális házasodó párok száma ennél jóval kisebb, hiszen a kapcsolatok egy része felbomlik, mások pedig nem is tervezik az esküvőt. Azt is tudjuk, és ezt nevezzük szelekciós hatásnak, hogy azoknak az együtt élő pároknak az aránya is nőtt, akik elvi alapon, beállítódásuk miatt nem kívánnak vagy külső körülmények miatt nem tudnak összeházasodni. Nem állíthatjuk tehát, hogy a „házassági boom” forrásai teljesen elapadtak volna, de azt igen, hogy a jelenleg élettársi kapcsolatban élők száma megfogyatkozott és körükben már kisebb a hajlandóság a házasságra.

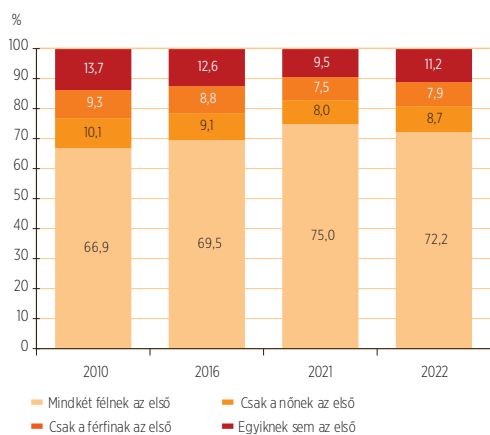
AZ ELSŐ HÁZASSÁGKÖTÉSEK ÉS AZ ÚJRAHÁZASODÁSOK FŐBB JELLEMZŐI

Az eddigiekben elsősorban az első házasságukat kötőkre vonatkozó mutatókat ismertettük. Azonban a házasságkötések negyedében–harmadában a felek egyike, vagy akár mindketten nem először járulnak az anya-

könyvvezető elé (8. ábra). 2010 és 2021 között 8 százalékponttal, 67-ről 75%-ra emelkedett azon frigyek részesedése, melyekben mindkét fél az első házasságát kötötte. Az emelkedés oka, hogy a „házassági boom” idején az első házasságkötések száma nagyobb mértékben nőtt, mint az újránházasodásoké. Azonban a növekedés nem folytatódott: 2022-re kis mértékben, 72%-ra, 2023-ban pedig (előzetes adatok szerint) 69,4%-ra csökkent az első házasságok aránya. A házasságkötések számának 2022-es csökkenése is inkább az első esküvőket érintette.

Az újránházasodások mintegy kétharmad részében mindkét fél, háromötöd részében pedig csak az egyik fél volt már korábban házas (8. ábra). A férfiak rendszerint gyakrabban házasodnak újra egy válás vagy özvegyülés után, mint a nők. Ezért azt feltételeztük, hogy több olyan házasságkötés történik, ahol egy újránházasodó férfi hajadon nőt vesz el, mint ahol egy nőtlen férfi egy újránházasodó nőt. Bár az adatokban csak minimális nemi különbség látszik, az iránya a várakozásunknak megfelelő. Ennek egyik lehetséges magyarázata az lehet, hogy az újránházasodó férfiak jóval fiatalabb hajadon nőket vesznek feleségül.

8. ábra. Első házasságok és újránházasodások aránya, 2010, 2016, 2021, 2022

Forrás: KSH Demográfiai évkönyvek, saját számítás.

A menyasszony és a vőlegény közötti *korkülönbség* alátámasztja előbbi adatainkat (2. táblázat). Az első házasságukat kötő párok férfi tagja átlagosan mintegy 2,6–2,8 évvel idősebb a nőnél. Valamivel nagyobb, 4 év körül alakul a korkülönbség, ha mindkét fél újránházasodik. Az újránházasodó férfi és hajadon nő alkotta pár esetében a korkülönbség viszonylag nagy: a nem először házasodó vőlegények átlagosan mintegy 8,5 évvel idősebbek az első házasságukat kötő menyasszonyoknál. Ezzel szemben, ha egy nőtlen férfi egy elvált vagy özvegy nőt vesz feleségül, a menyasszony átlagosan 1 évvel idősebb a vőlegénynél.

2. táblázat. A menyasszony és a vőlegény közötti átlagos korkülönbség az első házasságok és újránházasodások esetében, 2010, 2016, 2022

	2010	2016	2022
Mindkét félnek az első	2,65	2,76	2,58
Csak a nőnek az első	8,64	8,50	8,58
Csak a férfinak az első	-1,05	-1,20	-0,95
Egyiknek sem az első	4,53	4,11	3,88
Összesen	2,66	2,66	2,50

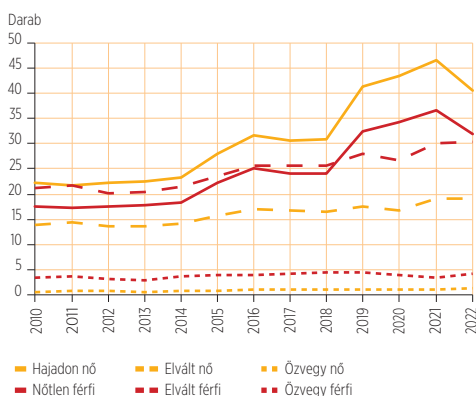
Megjegyzés: Pozitív érték esetében a vőlegény, negatív érték esetében a menyasszony az idősebb.

Forrás: KSH népmozgalmi adatok, saját számítás.

A házasságkötés *családi állapot* szerinti intenzitása egyaránt tükrözi, hogy a hajadonok és a nőtlenek (első) házasságkötései nőttek a leginkább a „házassági boom” során (9. ábra). A szakpolitikai juttatásokat is leginkább az első ízben házasodók vehették igénybe. Az elváltak és az özvegyek házasodási valószínűsége kevésbé emelkedett, mint a hajadonoké és a nőtleneké, így a házasságkötés családi állapot szerinti különbségei nőttek. A nők átlagosan fiatalabbak az első házasságkötéskor, mint a férfiak, valamint minden életkorban magasabb a nőtlen férfiak, mint a hajadon nők népességbeli aránya. Vagyis nagyjából ugyanannyi első házasságkötés jut több nőtlen férfinak, mint hajadon nőre, mely magyarázhatja a hajadonok magasabb értékeit a 9. ábrán. A fér-

fiak viszont gyakrabban házasodnak újra, mint a nők, mely tükröződik az elvált és özvegy férfiaknak az azonos családi állapotú nőkhöz viszonyított magasabb házasságkötési arányaiban.

9. ábra. Ezer megfelelő családi állapotú nőre és férfira jutó házasságkötés a 15 éves és idősebb népességben, 2010–2022

Forrás: KSH Demográfiai évkönyvek.

A házasságkötés előtti családi állapot mellett a *gyermekszám* is rámutat az első és többedik házasságok közötti fontos demográfiai eltérésekre és trendekre. A népmozgalmi adatok szerint az első házasságukat kötő nők körében 11 év alatt másfélszeresére nőtt a gyermekesek (a legalább egy élveszületett gyermekkel rendelkezők) részaránya: 2011-ben az első ízben az anyakönyvvezető elé járuló menyasszonyok 16,1%-ának, 2022-ben pedig már 24,7%-ának volt gyermeke. Eközben a 15 éves és idősebb hajadonok körében kisebb mértékben, 21,2%-ról 27,3%-ra emelkedett a gyermekek aránya, de mindkét időpontban magasabb, mint az első házasságukat kötő nők esetében.

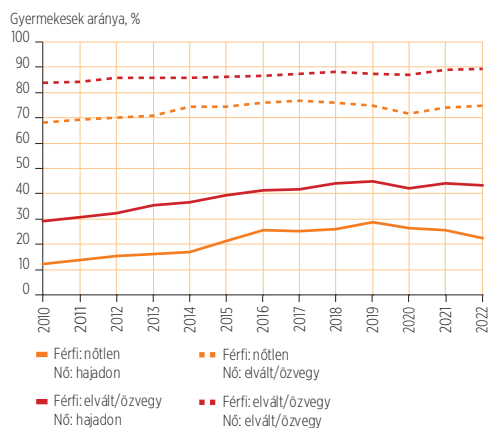
Házasságkötéskor a házassági adatlapon rögzítik a felek élveszületett gyermekeinek számát, azt azonban nem, hogy a pár közös gyermekeiről van-e szó, ezért erre vonatkozóan csak feltevésekkel élhetünk. Népmozgalmi adatokon végzett számításaink alapján tudjuk, hogy ha mindkét fél az első házasságát köti, a gyermekes menyasszonyok és vőlegények aránya csaknem azonos. Ezekben az esetekben tehát valószínűleg közös gyermek(ek)ről van szó, a pár pedig a házasságkötés előtt élettársi kapcsolatban élt. A továbbiakban – az egyszerűség kedvéért – csak a menyasszony gyermekeinek számára vonatkozó eredményeket mutatjuk be.

A 2022-ben első házasságukat kötő párok 22,5%-a esetében született a nőnek gyermeke az esküvő előtt (10. ábra). A 2010-es években a házasságon kívüli születések és a gyermeket nevelő élettársak arányának növekedésével az első házasságukat kötő gyermekes menyasszonyok részaránya is emelkedett, ami 2019-ben érte el a legmagasabb értékét (28,7%), azóta pedig csökkent.

Az elvált vagy özvegy férfival 2022-ben házasságot kötő hajadon nők 44%-ának már volt gyermeke, ami jóval magasabb arány, mint amit a nőtlen férfit választó társaiknál láttunk. Az újránházasodó férfiak hajadon partnereinek gyermeke szintén lehet közös gyermek, de születhetett egy már felbomlott élettársi kapcsolatból vagy más partnertől is. Nem meglepő, hogy az újránházasodó nők nagy részének van a házasságkötéskor gyermeke. 2022-ben a nőtlen férfival újránházasodó nők 75%-a, az elvált vagy özvegy férfival házasságot kötő elvált vagy özvegy nők 89%-a volt gyermekes.

Az eredmények tehát arra utalnak, hogy a „házassági boom” során a korábbi kapcsolatban született gyermek mint a házasságkötést hátráltató tényező szerepe csökkent, illetve a CSOK és a Babaváró hitel a mozaikcsaládok körében is motiválhatta a házasságkötést. A közös gyermeket nevelő párok közül pedig a társadalompolitikai juttatások hatására olyanok is a házasságkötés mellett dönthettek, akik korábban a hosszú távú élettársi együttélést választották.

10. ábra. A házasságkötés előttélve született gyermekkel rendelkező menyasszonyok aránya a felek házasságkötés előtti családi állapota szerint, 2010–2022

Forrás: KSH Demográfiai évkönyvek.

A PÁRKAPCSOLATOK VÁLTOZÓ MEGÍTÉLÉSE: ÚJABB KONZERVATÍV FORDULAT?

Míg a szakpolitikai intézkedések fontos motivációt jelenthettek, a „házasodási boom” lehetőségét az élettársi együttélés terjedése és a házasság pozitív társadalmi megítélése teremtették meg. Az élettársi együttélések trendjeinek ismertetése mellett ezért fontos, hogy röviden beszámoljunk az értékvizsgálatok kapcsolódó eredményeiről is.

Az International Social Survey Programme (ISSP) első négy hulláma alapján elvégzett elemzésünkben (Spéder, 2023) azt állapíthattuk meg, hogy 1988 és 2013 között a családi és nemi szerepekkel kapcsolatos beállítódások ingadoztak. A rendszerváltozást követően a tradicionális szerepek felé való elmozdulást, refamilizációt tapasztalhatunk, azt követően pedig az inga visszalendült, és a változások a liberalizálódás irányába mutattak. Az összetevőkre való felbontás tovább árnyalta a képet: míg a generációs cserélődés a liberalizálódás irányába mutatott, a periódushatások egyértelműen inga-

doztak, és mivel ez utóbbi hatások erőteljesebbek voltak, az átlagos változás is inkább hullámmozgással jellemezhető.

Ugyanezen időszak alatt az európai értékvizsgálatok (European Values Study, EVS) keretében is sor került három kérdéses hullámra, melyben szintén szerepeltek nemi szerepekkel, családi körülményekkel kapcsolatos attitűdkérdések. Az EVS alapján végzett elemzések szerint az attitűdök kismértékben és többnyire a tolerancia irányába változtak. Ugyanakkor az első adatgyűjtési hullámra a rendszerváltás után került sor, így a rendszerváltás hatása az EVS-el csak korlátozottan mérhető.

Az elmúlt időszakban mind az EVS, mind pedig az ISSP keretében zajlott adatgyűjtés, így az elmúlt másfél évtizedre vonatkozóan is rendelkezünk adatokkal. Noha egyértelmű számunkra, hogy a házasságkötési hajlandóság emelkedésében a családpolitikai intézkedéseknek volt meghatározó szerepe, kíváncsiak vagyunk, hogy ezzel egy időben – vagy ennek következtében – változtak-e a házasságra és az élettársi kapcsolatra vonatkozó beállítódások. Jól ismert az a feltételezés, hogy a beállítódások és a cselekvések között kétféle kapcsolat lehetséges: vagy a beállítódások befolyásolják a cselekvést (szelekción), vagy az attitűdök a cselekvés következményeként változnak meg (adaptáció). Azt feltételeztük, hogy a házasságkötések családpolitikai intézkedésekkel motivált növekedése az attitűdökben is megjelenik, azaz megerősödnek a házassággal kapcsolatos hagyományos elképzelések, illetve az alternatív életformákkal kapcsolatos tolerancia esetleg csökken.

A három attitűdkérdés vizsgálata alapján (3. táblázat) bár a változás nem látszik elsősorban, de összhangban van az adaptációs feltételezéssel, hiszen az elmúlt évtizedben némileg csökkent a „házasságot elavult intézménynek” tekintők aránya, illetve némileg növekedett azok aránya is, akik szerint gyermekvállalás esetén célszerű összeházasodni. Ugyanezt a változást

irányt erősíti meg az, hogy csökkent a házasság nélküli együttélést támogatók részaránya. Ha feltételezzük, hogy a népesség generációs cserélődése az attitűd-változásokat továbbra is a tolerancia irányába

mozdítja el, akkor az általános tendenciák arra utalnak, hogy a korszakhatás erősebb volt, és az elképzelések a hagyományos párkapcsolatokat támogató irányba mozdultak el.

3. táblázat. A házassággal kapcsolatos állításokkal egyetértők aránya

	1988	1994	2002	2013	2022
Semmi kivétel nincsen abban, hogy egy pár együtt él házasság nélkül (ISSP)	-	73,0	77,5	62,1	57,8
Akik gyereket szeretnének, azoknak mindenképpen házasságot kell kötniük (ISSP)	26,5	28,9	38,8	33,4	40,5
A házasság elavult intézmény (EVS)		10,7	16,3	19,0	17,0

Forrás: International Social Survey Programme (ISSP), 1988, 1994, 2002, 2013, 2022; European Values Study (EVS) 1991, 1999, 2008/9, 2018; saját számítás.

FOGALMAK

Élettársi kapcsolat: Házasságkötés nélkül, tartós, házasságszerű kapcsolatban együtt élő két személy, függetlenül családi állapotuktól és attól, hogy különböző vagy azonos neműek. A közjegyző előtt a kapcsolatukról nyilatkozó és a nyilatkozatokat nem tevő párokat egyaránt idesoroljuk.

Bejegyzett élettárs: Az a személy, aki anyakönyvvezető előtt létesített azonos nemű párjával élettársi kapcsolatot. A csoport kis létszáma miatt a bejegyzett élettársak

a házasok, az özvegy bejegyzett élettársak az özvegyek, az elvált bejegyzett élettársak az elváltak között szerepelnek.

Teljes első házasságkötési arányszám (TEHA): Azt mutatja meg, hogy a 15 éves kor feletti mekkora hányada kötne házasságot bizonyos (nőknél 49, férfiaknál 59 éves) életkorig. Azon a feltételezésen alapul, hogy az adott naptári évben a 15 éves kort elérő férfiak, illetve nők ugyanolyan gyakorisággal fognak házasodni az adott életkorig, mint az adott naptári évben a megfelelő korú nők és férfiak.

HIVATKOZOTT IRODALOM

Murinkó L. (2020). A növekvő házasodási kedv 2020 után Magyarországon. *Korfa Népesedési Hírlevél*, 20(3), 1–4.

Spéder Zs. (2023). A quarter century of change in family and gender-role attitudes in Hungary. *Comparative Population Studies*, 48. <https://doi.org/10.12765/CPoS-2023-29>

